

Foto: I. Špani

FUTUROLÓG HLÁSI: RAJ NEBUDE!

„Žiaľ, u nás sa stále ešte vyrábajú prognózy alebo sa uvažuje o budúcnosti jednosčárovou, ako by sa všetci mali alebo chceli zjednotiť na jednom,“ povzdychol si pri rozhovore pre EUROREPORT plus **Ivan Klinec**, predseda Futurologickej spoločnosti na Slovensku, člen predsedníctva Občianskej futurologickej spoločnosti Praha, člen World Future Society a World Transhumanist Association, člen predsedníctva Slovenskej asociácie Rímskeho klubu, člen redakčnej rady futurologickej revue *Dialogy s budúcnosťou*, editor futurologického almanachu *Civilizácia a budúcnosť*, autor a spoluautor viacerých knižných publikácií a učebníc a výskumný pracovník Prognostického ústavu SAV. Prednáša na Univerzite Palackého v Olomouci. Jeho futurologické a prognostické práce mali ohlasy v krajinách, ako USA, Japonsko, Izrael, Dánsko, Portugalsko, Litva, Lotyšsko, alebo Česká republika. Od roku 1998 sa zúčastňuje ako člen plánovacieho výboru a spolupredseda stredoeurópskeho uzla aktivít najväčšieho futurologického a prognostického projektu na svete, projektu Milénium Americkej rady pre Univerzitu OSN. Zhováral sa s ním publicista Ivan Špani.

■ **V týchto dňoch vychádza desiatu správu celosvetového projektu Milénium, koordinovaného Americkou radou pre Univerzitu OSN, na ktorom sa aktívne zúčastňujete ako člen plánovacej rady. Čo nové teraz prináša projekt, ktorý sa začal realizovať v roku 1997?**

Posledná kumulatívna prognóza mala vyše 3500 strán, na jej príprave sa zúčastnilo vyše 1800 osôb. Je to najväčší futurologický a prognostický projekt na svete, najväčší balík informácií o budúcich trendoch, obsahujúci najväčší sumár možných budúcich scenárov. Pôvodne mal projekt Americkej rady pre Univerzitu OSN Milénium vyvrcholiť v roku 2000. Globálna prognóza, ktorá hovorí o 15 výzvach, s ktorými sa bude musieť ľudstvo vyrovnáť na prahu nového tisícročia, vtedy ako produkt 720-tich expertov z celého sveta, mala značný ohlas a jej úspech rozhodol o tom, že sa v projekte ďalej pokračuje.

■ **Kto ho financuje?**

Mnohí sponzori, ktorých motivuje jedinečnosť výstupov projektu a šírka jeho záberu sú uvedení v jednotlivých výročných správach projektu. V minulosti to bola napríklad Motorola, Deloitte and Touche, General Motors, Shell, Monsanto, Univerzita OSN, UNESCO, UNDP, Foundation for the Future, Ministerstvo energetiky USA a ďalší.

■ **Ako sa v posledných rokoch zmenil dôraz na jednotlivé výzvy? Ktoré sú v súčasnosti najzávažnejšie, dominantné?**

Kostrou sú prierezové problémy v pôvodných pätnástich výzvach. Možno povedať rovnako, že je to pätnásť hrozieb či príležitostí z výziev budúceho vývoja ľudskej civilizácie. Sú to problémové oblasti, ktoré môžu byť príležitosťou pre rozvoj, ale takisto ak sa s problémom nevyrovnáme, môžu predstavovať ohrozenia budúceho vývoja. Globálne výzvy zahŕňajú:

Udržateľný rozvoj (Neudržateľný rast je dnes najväčšou hrozbou pre budúcnosť ľudstva. Výzva predstavuje problém: Ako môže byť dosiahnutý udržateľný rozvoj pre každého?)

Voda (Približne 450 miliónov ľudí v 29 krajinách žije v lokalitách s nedostatkom vody, pričom tento počet sa môže do roku 2050 zvýšiť na 2,5 miliardy. Ako môže mať každý zabezpečený dostatok čistej vody bez konfliktu?)

Populácia a zdroje (Svetová populácia rastie najrýchlejšie tam, kde si ľudia môžu najmenej zabezpečiť svoje životné potreby. Viac ako 1 miliarda ľudí po celom svete žije v slumoch a squatterských komunitách. Ako môžu byť uvedené do rovnováhy populačný rast a zdroje?)

Demokratizácia (Trend k demokracii by mal viesť k mierovej budúcnosti. Vytváranie demokracie však nie je hladký proces. Ako sa môže skutočná demokracia vytvárať z autoritárskych režimov?)

Globálne dlhodobé perspektívy (Mnoho politických lídrov pozerá iba na najbližšie voľby a na krátkodobé riešenia pre udržanie sa pri moci. Ako sa môže politické rozhodovanie stať viac citlivým ku globálnym dlhodobým perspektívam?)

Globalizácia informačnej technológie (Internet rastie rýchlejšie ako akýkoľvek fenomén v histórii a stáva jednou z najmocnejších síl zmeny. Viac ako 1 miliarda ľudí bude pripojená k vytvárajúcemu sa "planetárnemu nervovému systému". Ako môžu byť globalizácia a konvergencia informačných a komunikačných technológií prospešnými pre každého?)

Medzera medzi bohatými a chudobnými (Svetová banka odhaduje, že počet ľudí žijúcich z 1 až 2 dolárov na deň by mohol vzrásť z 2 miliárd na 4 miliardy v priebehu budúcich 25 rokov. Ako môže etická trhová ekonomika podporiť redukcii medzery medzi bohatými a chudobnými?)

Zdravie (Infekčné choroby sú príčinou asi 30% úmrtí na svete. V posledných 20 rokoch bolo identifikovaných viac ako 30 nových a vysokoinfekčných chrôb, pre mnohé z nich neexistuje liečba, liek alebo vakcína. Ako môže redukovať hrozbu nových a znovuobjavujúcich sa chorôb a imúnnych mikroorganizmov?)

Kapacita pre rozhodovanie (Vzrastajúca komplexnosť vyžaduje informované rozhodovanie, efektívnu akciu a rýchle výsledky. Ako sa môže zdokonaľovať kapacita pre rozhodovanie v nadväznosti na zmeny práce a inštitucionálne zmeny?)

Mier a konflikt (Ako môžu zdieľané hodnoty a nové bezpečnostné stratégie redukovat' etnické konflikty, terorizmus, a použitie zbraní hromadného ničenia?)

Ženy (Ako môže zmenené postavenie žien pomôcť zlepšiť ľudské podmienky? Vzdelané ženy vychovávajú zdravšie deti, majú nižšie percento pôrodnosti a efektívnejšie prispievajú k pracovnej sile. Zlepšenie štatútu žien by mohlo byť najlepšou efektívnou stratégiou ktorá by reagovala na väčšinu ostatných globálnych výziev.)

Transnacionálny zločin (Organizovaný zločin sa stal globálnou štruktúrou. (Ako možno zabrániť organizovanému zločinu, aby sa staval silnejším a sofistikovanejším globálnym podnikom?)

Energia (Svetová spotreba energie sa počas posledných 20 rokov zvýšila o viac ako 50% a do roku 2050 sa zdvojnásobí alebo strojnásobí. Ako možno bezpečne a efektívne uspokojiť rastúci dopyt po energii?)

Veda a technológia (Ako sa môžu urýchliť vedecké a technologické objavy pre zdokonalenie ľudských podmienok?)

Globálna etika (Ako môžu byť etické aspekty viac rutinne zahrnuté do globálneho rozhodovania?)

■ **V čom sa museli v priebehu posledných rokov pôvodné výzvy najviac korigovať?**

Nemuseli sa. Pôvodné výzvy, ktoré sa vybrali štyri-päť rokov sa všetky trafili do najhorúcejších problémov sveta, aj keď u nás všetky nie sú na prvých stránkach novin, ale postupne sa raz jeden raz druhý dostávajú do popredia. Sú nastavené na dlhší časový horizont. V súčasnosti sa robia najmä rôzne sady globálnych energetických scenárov. Ropa sa vyčerpáva, uvažuje sa o tom, čo by ju mohlo nahradit', ako by sa dala zabezpečiť energetická budúcnosť ľudstva. Aj Čína a India

zvyšujú spotrebu ropy, tento zdroj sa stáva príčinou medzinárodného napätia a svetových konfliktov.

■ Akútnym problémom zostáva terorizmus.

Teroristi využili globálne informačné systémy. Futuroológovia varovali pred vznikom sieťovej teroristickej a zločineckej organizačnej štruktúry, ktorá bude ohrozovať budúci vývoj a upozorňovali, že by rovnako mala mať protihráča na globálnej úrovni. Ako ohlas na to sa vytvárajú globálne monitorovacie systémy, ktoré by mali odpovedať aj na také výzvy akou bolo cunami alebo iné hrozivé prírodné katastrofy. Na druhej strane to urýchlilo zavádzanie informačných technológií aj tam, kde neboli a premenu industriálnej spoločnosti na informačnú.

■ Je to dobré alebo zle, ak sa aj pod takýmto zdôvodneniami rozširujú najdokonalejšie sledovacie a dohľadacie systémy nad každým človekom?

Mnohé náboženstvá sú založené na tom, že všetko, čo človek robí by mal robiť verejne, že sa na neho niekto pozerá a hodnotí jeho činy. Samozrejme, novou výzvou doby je, ako zabrániť hromadeniu a zneužívaniu informácií. Budú sa zdokonaľovať aj princípy a inštitúcie, garantujúce slobodu človeka a demokraciu. A poskytnutie väčšej slobody a princípov demokracie bude tvoriť protivaťu terorizmu a vytvorí prostredie znemožňujúce ďalšie rozširovanie terorizmu. Novým problémom, ktorému treba včas čeliť sú aj elektronické zločiny.

■ Ste predsedom Futurologickej spoločnosti na Slovensku. To je váš koníček popri zamestnaní?

Áno. Futurologická spoločnosť pripravila okolo dvoch stoviek seminárov a tri konferencie o budúcnosti Slovenska a sveta. Škoda, že poznatky, ktoré tu prezentujeme, sa v praxi veľmi nevyužívajú. Futuroológia predkladá určité scenáre, vízie zamerané na to, aby sme mohli žiť dobre, keď sa včas vyhneme katastrofickým scenárom. Upozorňuje politikov, aby sa začali zaoberať problémami, niečo robili, čím by sa predišlo možným katastrofám. U nás sa stále doteraz nepresadilo myslenie v podobe variantných scenárov budúcnosti, stále sa vyrábajú prognózy alebo sa uvažuje o budúcnosti jednoscenárov, ako by sa všetci mali alebo chceli zjednotiť na jednom.

■ Spoločnosť sa však denne radikálne mení. Môže ju vôbec futuroológia postihnúť, má praktický význam...?

Od technokratickej futurologie, ktorú reprezentovali v USA už zosnulý Herman Kahn, keď počítačové a informačné technológie boli na nižšej úrovni a používal určité modely na vypracúvanie scenárov vývoja, sa futuroológia viac humanizovala, dnes sa hovorí o štúdiách budúcnosti. Metodológia futurologie je dnes veľmi rozpracovaná: umožňuje vytvárať celú škálu scenárov, postihovať rôzne oblasti vývoja spoločnosti. Súčasná informačná technológia umožňuje aj v týchto oblastiach veci, o akých by sa nám v minulosti ani len nesnívalo.

„V biblickom príbehu Lotovej ženy, ktorá sa obzrela dozadu a skamenela, je odkaz podobenstva, že človek sa nemá obzerať dozadu, lebo s minulosťou ťažko niečo spraví, tú má nechať historikom.“

■ Mohol vôbec nejaký futuroológ pred dvadsiatimi rokmi počítať s takými zmenami ako prešiel svet: či už len so spojením internetom, komunikáciou mobilnými telefonmi? Prevýšila skutočnosť vízie futuroológov? A v čom ich nenaplnila?

Futurologické scenáre, ktoré vznikali po druhej svetovej vojne, keď sa začali robiť vedecko-technické prognózy a vznikala moderná futuroológia, aby sa človek mohol zaoberať svojou budúcnosťou, sú už staré. Čo z nich pretrváva, je metodológia. Vychádza z toho, že neistota narastá v takej miere, že nie je uchopiteľná klasickými metódami a treba vytvárať alternatívne obrazy toho, čo ľudstvo čaká, čo sa môže stať. Ja sa snažím napríklad nahrádzať mechanistické pohľady na ekonomiu holistickými, čiže celostnou ekonomikou, keď sa nazerá na spoločnosť a ekonomiku ako na jeden celok a hľadajú sa metódy – nie iba ekonomické nástroje – ako ich obnovovať.

■ Vidíte budúcnosť, v ktorej sa bude mať každý človek dobre?

Futuroológ dobre vie, že raj tu nebude ani nebol, vždy človek musí tvrdo pracovať, aby si zabezpečil životné podmienky. Sen o slad-

kej budúcnosti by mal človek opustiť. Mal by sa sústreďovať na prítomnosť, na to, aby si zabezpečil svoj život tu a teraz. No s tým, že bude zohľadňovať dlhodobé trendy, to čo sa nazýva trvalo udržateľný rozvoj, pretože dnes konzumná spoločnosť spotrebúva všetko životné prostredie a budúcim generáciám necháva spúšť.

Futuroológ často maľuje hrozivé scenáre. Je dobré, ak majú sebazničujúcu funkciu – futuroológ je rád, ak sa scenár nenaplnil, najmä ak je katastrofický. Keď poukazuje na to, že spoločnosť sa ženie do nejakej katastrofy, ak politici nezačnú niečo robiť, aby sa tak nestalo, potom je výsledok aj výsledkom jeho práce.

■ Z hľadiska zajtrajška sme všetci mŕtvi...

Pre mňa ako futurologa a prognostika je zaujímavou tvoriaca sa filozofia budúcnosti v podobe transhumanizmu. Zahŕňa filozofiu človeka, ktorá zastrešuje všetky moderné vedy a technológie umožňujúce človeku dosahovať oveľa vyššie schopnosti ako mal doteraz, ako sú nanotechnológie, biotechnológie, klonovacie technológie, kryoniku, umelú inteligenciu, singularitu, osídľovanie vesmíru, predlžovanie ľudského veku. Zaujímavé sú aj alternatívne teórie, ktoré hľadajú ako vyriešiť problémy životného prostredia zmenami ekonomického modelu.

Ekonomický rozvoj hrozí smerovať tak, že skupina

bohatých bude disponovať zdrojmi a veľká väčšina spoločnosti bude odkázaná na živorenie. Udržateľný rozvoj je podmienený aj sociálnym rozvojom - aby každý človek mal zabezpečené primerané podmienky pre svoj život, aby mohol dôstojne žiť a realizovať sa.

■ A poučenie z doterajšieho vývoja?

V biblickom príbehu Lotovej ženy, ktorá sa obzrela dozadu a skamenela, je odkaz podobenstva, že človek sa nemá obzerať dozadu, lebo s minulosťou ťažko niečo spraví, tú má nechať historikom. Príliš sme sa zaoberali minulosťou na úkor budúcnosti. Mohli sme však byť oveľa ďalej, ak by sme boli vnímaví k tomu, že prebieha civilizačná transformácia od industriálnej spoločnosti k spoločnosti informačnej a zvolili si dlhodobé stratégie, rešpektujúce prechod k informačnej spoločnosti, uvedomujúce si, že vstupujeme do prostredia globálnej konkurencie, ktorá si vyžaduje investície do moderných technológií, do vzdelania, do zvyšovania produktivity, efektívnosti. Mali sme sa pozrieť viac dopredu ako sa menia krajiny, kde je trhová ekonomika, demokracia, kde je moderný kapitalizmus informačného veku. A nepotácať sa stále v rámcach industrializmu. ■